

Voorwoord

Geachte deelnemers,

Tien jaar hebben wij ons werk voor de zwaluwen door uw gastvrijheid kunnen uitvoeren, maar wat nog veel belangrijker is dat u de zwaluwen onderdak heeft verschaft. Wij zijn u daarvoor zeer erkentelijk. Voor ons mede een reden om de rapportage van deze periode in een wat feestelijke uitgave aan te bieden.

Wij hebben een tweetal gastschrijvers uitgenodigd om een bijdrage te leveren aan deze uitgave.

De heer Arend J. Heideman uit Gelselaar heeft het ontstaan van de zwaluwenprojectgroep op een voor hem typerende wijze verwoord in zijn artikel. Van zijn hand verschenen reeds meerdere boekwerken en gedichten. Bovendien kennen we hem als een rasechte liefhebber van zwaluwen.

De heer Bennie van den Brink behoeft nauwelijks introductie. Hij houdt zich al jaren bezig met de zwaluwen en is betrokken bij diverse onderzoeken in binnen- en buitenland. Vanuit Afrika heeft hij ons zijn medewerking aan deze uitgave toegezegd. Hij heeft in zijn artikel de oorzaken van de achteruitgang van de zwaluwen beschreven.

Hierbij willen wij onze dank uitspreken aan alle sponsors die ons de afgelopen tien jaar hebben gesteund en wij hopen dat u ons werk zult blijven steunen.

Ook willen wij onze mensen die jaarlijks bij u komen of op een andere wijze bij dit project betrokken zijn in het zonnetje zetten.

Zoals u misschien al uit de pers heeft vernomen zijn we bezig met de uitbreiding van ons gebied. In het komende broedseizoen zullen de voormalige gemeente Ruurlo en Eibergen worden toegevoegd, zodat we in de gehele gemeente Berkelland de stand van zaken met betrekking tot de huis-, boeren- en oeverzwaluwen in beeld kunnen brengen.

Wij wensen u veel leesplezier bij deze feestelijke uitgave en rekenen op uw gastvrijheid voor de zwaluwen.

Co Dooms
Geert Heetebrij

Voorzitter Vogelwerkgroep Borculo - Ruurlo
Voorzitter Vogelwerkgroep Neede

Met dank aan

BBO Bouwadvies Hengelo(O)

Coöperatiefonds Rabobank Achterhoek-Oost

De Mors Technisch Distributie Centrum, Borculo

Koopman Verhuur, Winterswijk

Nationale Postcode Loterij

Nemaco Bouwmachines, Nijverdal

Provincie Gelderland

SNS Fonds Achterhoek-Twente

Wilfen's Bouwmarkt, Neede

Wormgoor Verzekering- en Hypotheekadviseurs, Eibergen

Een zwaluw hoort bij mensen

Over bevlogen vrijwilligers, enthousiaste boeren, kunstnesten, wonderlijk begin van project en een opmerkelijk vervolg
door Arend J. Heideman

Op wonderlijke wijze kregen de gemeente Neede, Gelselaar en een groot deel van Geesteren tien jaar geleden een zwaluwenproject. In de rest van de gemeente Borculo werd dit na een poos ook actief. Dit jaar breidt het zijn vleugels uit tot de overige delen (Eibergen en Ruurlo) van de nieuwe gemeente Berkelland. Een terugblik met de 'bevlogen' vrijwilligers van het eerste uur. Zij vertellen zoveel prachtige verhalen, dat hier een scherpe selectie nodig is.

Enkele weken voordat de eerste zwaluwen in ons land weer terugkeren, praat ik in het Natuurhus aan de Koeweidendijk in Neede met Herman Dibbelink (tot twee jaar geleden coördinator van het zwaluwenproject in Borculo), Annelies Heykamp van de Vogelwacht Borculo (die inmiddels is uitgebreid tot Vogelwerkgroep Borculo-Ruurlo) en Gerrit Ordelman, Anton Meenink, Freek Weijermars en Bert Niessink van de Vogelwerkgroep Neede.

Bert is initiatiefnemer en coördineerde het zwaluwenproject. Hij heeft 'heel veel' met deze vogels en vindt het een spectaculair gezicht de eerste zwaluwen te zien terugkeren wanneer hij in het vroege voorjaar in bijvoorbeeld het Haaksberger Veen loopt. "Dan krijg je echt het gevoel van: hé, het voorjaar is er. Terwijl je de andere vogels om het huis ook wel hebt horen fluiten, maar als de eerste zwaluw er is dan heb je echt het idee: het is voor mij echt voorjaar. Dan begint het allemaal te kriebelen. We gaan regelmatig naar het Haaksberger Veen. Ik denk dat het Haaksberger Veen wel één van de punten is waar de zwaluwen in het voorjaar het eerst terug zijn. Daar komen ze massaal aan. En daar heb je, omdat het veengebied is, ook meteen massaal insecten."

Annelies, die opgroeide in Varsseveld, heeft tot voor 25 jaar nooit iets speciaals met vogels gehad. "Maar een zwaluw die maakt me wel vrolijk. Dat is een heel bijzondere vogel, vind ik", voegt ze hier direct aan toe. Ze had op de lagere school veel vriendinnetjes van de boerderij en zag daar zwaluwen zo maar om haar hoofd heen scheren. "Een zwaluw is een vogel die bij mensen hoort en bij huizen. Dat heeft een zwaluw meer dan alle andere vogels, hij hoort er gewoon bij. Hij kwam in huis en op boerderijen bij vriendinnetjes. Ja, die vloog om je hoofd heen als je op de deel speelde of op de hooizolder, of waar dan ook. Dat hoorde er gewoon bij."

Zwaluwen op de boerderij waren voor veel mensen zo gewoon, zo vanzelfsprekend, dat er vaak amper over werd gesproken, herinneren ook Herman en Gerrit zich van hun jeugd op de boerderij. Boerderij Geerdink in de Respelhoek onder Geesteren en nabij de Berkel, waar Herman opgroeide, was een lustoord voor boerenzwaluwen en huiszwaluwen. Varkens, zeugen, mochten er nog in een weiland lopen, waar ze een prachtige modderpoel maakten en koeien werden er aan de bok gemolken: daar was altijd modder en stront. Zwaluwen zijn ook voor Herman nog het teken dat je 'de goeie tijd weer tegemoet' gaat: "Als de kieviten en de wulpen er al wel zijn is het soms toch nog wel bar en boos weer. En zijn de zwaluwen er, dan heb je echt een verbetering van het weer." Veel andere vogels keren in die tijd ook terug, maar vallen de mensen niet op omdat ze niet zo dichtbij en in de boerderij komen en minder goed herkenbaar zijn.

Op de boerderij van Gerrit in het Noordijkerveld waren ook veel insecten en wemelde het eveneens van boerenzwaluwen in en achter de boerderij en in een varkensschuur. Vanwege al zijn activiteiten voor vogels en om hem te onderscheiden van naamgenoten werd hij wel eens 'vögeltjes-Ordelman' genoemd. Niet altijd in positieve zin, maar hij vindt de bijnaam ook niet zeer vervelend, want hij weet ook hoe hij, onder andere als lid van de gebiedscommissie, het

tij wat heeft helpen keren door al in een vroeg stadium problemen te benoemen. Hij noemt op de grote veranderingen die zich hebben voorgedaan in het beleid van het waterschap Rijn en IJssel.

De Noordijkse natuurbeschermer denkt ook beslist niet alleen aan zwaluwen. Hij kiest voor het denken in grotere verbanden. En hij wijst op de voor zwaluwen zo nadelige veranderingen de afgelopen decennia in de natuur en op en rond de boerderij. Zo moet nu veel moeite worden gedaan om het voor deze vogels nog leefbaar te houden.

‘Minder zwaluwen geteld! En wat doe je er aan?’

De uit Hengelo (G) afkomstige Anton Meenink is als sinds de oprichting in 1974 nauw betrokken bij het werk van de Vogelwerkgroep Neede, maar had vroeger niks met vogels. “En met zwaluwen al helemaal niet. Die hadden we bij ons thuis niet.” Al jaren maakt hij zich nu druk voor uilen. Pas onlangs hoorde hij van zijn inmiddels 93-jarige moeder, van wie hij veel liefde meekreeg voor de natuur, dat er thuis vroeger ook één in de appelboom zat. Anton wil vooral graag iets doen: “Ik zie ook zoveel vogelaars en – dat is niet negatief bedoeld, wat ik nu zeg - die zitten te tellen: 100, 200, 300, 500, 700. 700 zwaluwen. En dat schrijven ze dan keurig op. En de andere keer hebben ze dan waargenomen dat er maar 500 zwaluwen zijn en dan zeggen ze: ‘Die zwaluwen gaan ook achteruit.’ Dan denk ik: en wat doe je er dan aan? Niks. Snap je wel?”

Toen Bert Niessink tien jaar geleden bij hem kwam met de mededeling dat er geld te krijgen was voor een zwaluwenproject dacht hij direct: “Dit is de kans. Nou heb je mogelijkheden om wat te ondernemen met elkaar.” “En precies hetzelfde heb ik met de uilen. Op het moment dat ik over hout kon beschikken en dat ik nestkasten kon timmeren, dacht ik: ‘Nou kan ik er wat voor betekenen, nu kan ik ook wat doen.’ Zo ben ik ook eigenlijk met de uilen begonnen. Ik voelde me gewoon aangesproken, om iets te kunnen doen voor die beesten. Dat zegt mij uiteindelijk veel meer dan dat ik weet dat er vijfhonderd, of duizend of drieduizend zijn. Wat ik met de uilen had, is eigenlijk overgeslagen op de zwaluwen en dat is overgeslagen op de weidevogels. Ik kwam tot de ontdekking dat ik niet de man was zoals Gerrit Ordeman, die daar ’s morgens ik weet niet hoe vroeg liep van het ene nest naar het andere. Want dan had ik het snel gezien. Dat had voor mij nu net niks. De uilen vond ik, omdat je er niks van kon zien, omdat het ongrijpbaar was, veel leuker. Ook omdat je meteen een groot succes had. In die dagen toen ik met de uilen ben begonnen, dat was dus in ’75-’76, direct na de oprichting van die vogelwerkgroep, waren er maar 150 paar kerkuilen in ons land, tenminste volgens mensen die het weten konden. Als je dus een kerkuil in jouw werkgebied had dan was dat wat bijzonders en wij hadden er één.”

Meenink kwam in contact met mensen die uilen ringden, veel meer wisten van deze vogels en hem leerden wat hij er voor doen kon. Met zwaluwen is het eigenlijk bij hem hetzelfde verhaal. “Ik heb nooit geweten wat je voor zwaluwen kon doen. Totdat ik er achter kwam dat je er wel wat voor doen kon. Via Johan Drop uit Losser en dat soort figuren, die in Twente zaten en kunstnesten maakten. Hetzelfde wat wij tegenwoordig doen. Het was mij er alleen maar om begonnen iets voor die beesten te kunnen doen.”

Oma in Geesteren ‘hellig’ om vogelstront

Zwaluwen hadden tot voor kort niet de bijzondere interesse van Freek Weijermars: “Maar als je er langer mee bezig bent dan zie je: dat is toch wel een interessante vogel. Ik word er steeds enthousiaster over. Dat is een soort virus.” Vanwege ziekte van Bert heeft Freek een paar jaar geleden de coördinatie van het zwaluwenproject op zich genomen. Via Anton heeft hij zich eerst zo breed mogelijk georiënteerd. “Zeker als je het overneemt van zo’n ervaren rot als Bert is, dan moet je er eerst wel wat in verdiepen anders wordt het niet wat. Hoe meer je er

over leest, hoe meer je er in geïnteresseerd raakt. En als je ziet wat voor club het is: die jongens willen er allemaal wat aan doen. Daar word je een beetje door aangestoken.” Grote indruk op hem maakt ook hoe iemand, zoals Arend Jan Lubberdink uit Geesteren, die helemaal geen lid is van een vogelwerkgroep, wel veel energie steekt in het maken van kunstnesten. “Die zit wel hele dagen in de schuur te werken voor ons.”

Hoewel de aanwezigheid van zwaluwen op veel plaatsen vroeger vanzelfsprekend was, juichte niet iedereen hun komst toe. Bert Niessink vertelt over z’n oma, die aan de Keistraat in Geesteren woonde. Huiszwaluwen nestelden in een portaaltje bij de voordeur. “En toen was mij opoe zo ‘hellig’: ‘Die stront allemaal. Wat zult de leu wal neet zeggn?’ Die nesten werden er gewoon afgestoten.” (Ook andere mensen in deze regio die zich heel druk maken voor deze vogels zijn niet altijd blij met de uitdrukking dat bij ‘de smerigste boer’ de meeste zwaluwen aantreft; omdat die nu eenmaal niet kunnen leven zonder modder en insecten. Ook een steenuil is dol op een boerderij met veel ‘pröttel’). Bij kleinzoon Bert heeft het de inzet voor zwaluwen niet kunnen temperen.

Project in Zwillbrock zette Needse boeren aan denken

Een zwaluwenproject Zwillbrock voor de grensgebieden zette een paar boeren uit de omgeving van Neede aan het denken. Tegen Bert Niessink zeiden ze dat ze ook wel zoiets wilden. Maar omdat Neede geen grensplaats is, kon dat niet. Bij Bert bleef het idee hangen. Hij dacht er weer aan bij het ondertussen gevormde milieuzorggebied (later gebiedscommissie) Neede-Borculo. Bij een brainstormsessie van de begeleidingscommissie in het Needse gemeentehuis merkte Dominique Storm van de provincie Gelderland volgens Bert op: “Nou hebben we het toch voor elkaar. We hebben Europees geld en we hebben geld uit Den Haag en we hebben geld van de provincie en nu hebben we geen projecten.” Bert vervolgt: “Toen zei ik gewoon uit de flauwekul: ‘Hoeveel wil je er hebben?’ ‘Weet je er wat?’ vroeg ze.” Bert noemde daarop voorzieningen voor een geologisch natuurpad op de Needse Berg en een zwaluwenproject. Iets doen voor zwaluwen sprak haar direct aan en ook de mensen van het milieuzorggebied voelden hier wel wat voor. Een poos later overrompelde Storm op een middag Niessink met telefoontje dat het zwaluwenproject door kon gaan en de vraag hoeveel geld er voor nodig was. Daar hadden ze in Neede niet meer verder over gedacht. Wanneer die informatie binnen moest zijn, vroeg Bert daarop. Vandaag, was het antwoord. De volgende ochtend moest de provinciale ambtenaar het plan geld beschikbaar te stellen, verdedigen bij gedeputeerde staten.

Tot overmaat van ramp was Anton, hem wilde Bert direct wel inschakelen, pas later op de middag weer thuis. Nog dezelfde avond kwam het bestuur van de Needse vogelwerkgroep bijeen. Van een Overijssels project in Losser konden ze gelukkig snel de cijfers en informatie overnemen. Toch bleef het spannend. Bert vroeg telefonisch al aan ambtenaar Dominique Storm tot hoe laat hij nog iets door kon geven ’s avonds en meldde eveneens dat het wellicht niet lukte de zaak op tijd rond te krijgen. Maar dat moest, sprak Storm. Tegen kwart over elf kon hij haar alsnog mondeling informeren. Hij concludeerde dat zij nu aan het werk moest. Hierbij had hij er geen rekening mee gehouden dat zij ondertussen alles keurig had genoteerd voor haar rapportage. Een paar dagen later kwam van haar de verheugende mededeling dat er 13.000 gulden beschikbaar kwam voor het project.

Het bestuur van de vogelwerkgroep stelde vlot vast dat het eigenlijk geen project was voor alleen Neede, want ook Gelselaar en een groot deel van Geesteren behoorden tot het milieuzorggebied. Daarom werd ook de Vogelwacht Borculo betrokken bij de uitvoering. Annelies denkt dat het project op een goed moment kwam: “Het tij was een beetje aan het keren in Nederland. Het werd opeens ook een beetje goed om groen te boeren, een beetje milieubewust te zijn.” Anton herinnert zich dat lezingen destijds in Neede van deskundigen,

zoals Bennie van den Brink uit Noordeinde, over hoe slecht het ging met de zwaluwen in ons land en hoeveel er verongelukten, de mensen ook enorm aanspraken. De reactie bij veel bezoekers was volgens hem: “We mogen er best wel zuinig op zijn. Het is niet zo vanzelfsprekend dat ze hier terugkomen.”

Geesterense boer begroet zomergast altijd uitbundig

Veel boeren zijn altijd al dol geweest op zwaluwen. Albert Lutke Willink van boerderij De Scholte aan de Horstweg in Geesteren getuigde hiervan bij de officiële start van het zwaluwenproject in juni 1998. Samen met toenmalig gedeputeerde Hans Boxem bevestigde hij kunstnesten voor de huiszwaluw onder de dakrand van een schuur. En hij vertelde hoe uitbundig hij de vogels altijd begroet in het voorjaar. Hij spreekt de zwaluwen dan toe: “Ik ben blij dat je terug bent gekomen. Ik hoop dat je een mooie zomer hebt. Dan hebben wij het ook.”

Andere boeren, die aanvankelijk een afwachterende houding aannamen, ook tegenover de vogelwacht, raakten snel enthousiast, merkten de vrijwilligers. Mede door de publiciteit rond het project en alle gesprekken erover werd het interessant voor mensen ook zwaluwen te huisvesten, proefden ze. Bij een rondgang met een lijst waarin gevraagd hoe lang het geleden was dat er nog zwaluwen waren, bespeurde Annelies dit ook: “Toen waren er heel veel mensen, die zeiden: ‘Dat is eigenlijk al wel heel lang geleden. En het was eigenlijk wel leuk.’ Heel veel mensen misten het dat ze er niet meer waren.” Niet alleen naar de sterk bedreigde huiszwaluwen werd geïnformeerd, maar ook naar boerenzwaluwen, omdat toch alle bewoners van het buitengebied werden bezocht.

Tellers delen ervaringen

Namens de vogelwerkgroepen zijn straks in totaal wel zo’n vijftig mensen actief voor de zwaluwen in Berkelland. Voor het grootste deel vrijwilligers die elk jaar de boer op gaan voor het telwerk. Daarnaast ook mensen die gegevens invoeren in de computer, die kunstnesten maken en ophangen, of helpen bij de aanleg van modderpoelen. Hoe worden de tellers ontvangen? Herman: “Heel simpel. Ze verwachten je gewoon. En ze weten vaak ook wanneer de eerste zwaluw gekomen is.” Worden ze nergens weggestuurd? Herman: “Nee, nee, nee.” Freek kent een mooi voorbeeld van inventarisatiewerk in Beltrum. Een boer die ‘de pette helemaal scheef had’ over de belastingen, het ministerie dat op bezoek was geweest en ‘noe kom ie ok nog’, vertelde hem desondanks dat hij een kerkuil op zijn bedrijf had, steenuilen en een flink aantal boerenzwaluwen. Bert benadrukt hierbij hoe belangrijk het is dat je netjes even meldt dat je er bent en waarvoor je komt. En Annelies onderstreept dat de tellers ook niet op pad gaan om te controleren, maar om te informeren naar de gang van zaken. “Dat is een hele goede uitdrukking”, springt Anton direct bij. “Ze moeten niet gecontroleerd worden op het aantal zwaluwen, je moet het verhaal delen met elkaar. Van hoe is het gegaan?” Annelies vult aan: “En dat er een naar beneden is gevallen en zo, dat soort dingen deel je eigenlijk.”

Vertroeteld vogeltje eindigt in pan met soep.

Hoe serieus het vrijwilligerswerk voor de zwaluwen ook is en hoe triest een verhaal soms ook afloopt, smakelijk lachen kan iedereen desondanks ook om een komische gebeurtenis in Haaksbergen, die Bert heeft meegemaakt. Hier werd een uit het nest gevallen zwaluwtje grootgebracht met door mensen gevangen vliegjes. Op uitdrukkelijk verzoek van deze Haaksbergse vogelliefhebbers werd het zwaluwtje ook nog geringd. Drop uit Losser adviseerde hierbij de deur open te zetten zodra het diertje aanstalten maakte om te vliegen. Bert, die contact hield, hoorde van de man uit Haaksbergen uiteindelijk ook hoe het afliep: “Nou, zegt hij, op een gegeven moment zitten we ’s middags te eten en het jonge zwaluwtje

vliegt en het vliegt in de pan met soep. En toen heeft hij het te heet gehad en toen is ie ons doodgegaan.”

Ruurlose boerin doet alles voor geteisterde jongen

Zwaluwen zijn op het platteland in het algemeen zeer geliefd, heeft Freek ook in Ruurlo en Eibergen de laatste tijd nog heel sterk ervaren bij inventariserend werk. “De mensen zijn allemaal gek op zwaluwen. Ik kwam binnen in een huis bij een vrouw en ik vroeg: ‘Heeft u zwaluwen?’ Ze keek me zo aan en zei: ‘Veel te veel.’ En ze wees op de schijt. Maar ze deed van harte mee. We kregen ook koffie. Over het algemeen zijn de mensen heel positief.”

Hoe begaan mensen zijn met het lot van zwaluwen, vertelt het verhaal over een Ruurlose boerin die alles in het werk stelde een groot aantal jonge huiszwaluwen te redden waarvan enkele jaren geleden bij stormachtig weer de natuurnesten achter een moderne ligboxenstal bezweken en op de grond vielen. Ze beschikte al over kunstnesten uit Lochem en zocht in eerste instantie ook in die richting hulp. Toen dat niet lukte belde ze ’s avonds laat naar Anton Meenink in Neede, van wie ze in Lochem had vernomen dat hij zich ook druk maakte voor deze vogels. Meenink vertelt: “En of er een uil bij was geweest, dat weet ik niet, maar in elk geval, ze belde me om elf uur ’s avonds op: ‘Ja, het is heel vervelend. Er zijn wel acht nesten naar beneden gevallen en wat moet ik er toch mee?’ Ik zeg: ‘Het enige dat we doen kunnen is kunstnesten ophangen, maar dat kost geld.’ Nou, dat was geen probleem. Ze wilde het graag in orde hebben. En of ik dan meteen nog even wilde komen. Ik zeg: ‘Om elf uur ’s avonds? Ik moet eerst nog zien dat ik nesten krijg. We komen morgenvroeg, om acht uur.’”

Samen met een andere vrijwilliger ging hij naar haar toe, met kunstnesten. “Ik zei nog tegen haar: ‘Doe ze allemaal maar in doosjes. Als je denkt: daar zijn ze afgekomen, dan doe je die bij elkaar.’ We kwamen er ’s morgens: acht doosjes stonden er keurig met allemaal jonge zwaluwen erin. Die leefden ook allemaal nog en wij hebben van de plekken waar die oude nesten afgevallen waren de scherpe kanten afgehaald. De rommel uit de nesten, die had zij bewaard, die hebben we in die kunstnesten gedaan. En vervolgens de ladder op en met dat ding naar boven en het vastgeschroefd en de jongen er via het gat in gedaan. We waren nog niet weer onderaan de ladder, of de ouden begonnen al weer te voeren. Die mevrouw belt me elk jaar op: ‘Ik wil er nog wel een paar kunstnesten bij hebben.’ Daar komen er elk jaar een stuk of vijf zes bij. Die hebben er op het ogenblik veertig kunstnesten en er zitten misschien wel twintig natuurlijke nesten. Die hebben wel zestig nesten achteraan de muur zitten. Je weet niet wat je ziet als je daar komt. Onvoorstelbaar. Allemaal huiszwaluwen. Eén grote boog van zwaluwen.”

In reactie op een vraag van Gerrit hoe de biotoop hier is, vertelt Anton dat het een heel moderne veehouderij betreft, maar dat die wel in een vochtige omgeving staat. Gerrit: “Daaruit kun je toch concluderen dat een zwaluw en een modern bedrijf toch goed gecombineerd kunnen worden, mits een aantal factoren vrij positief zijn.” Herman ondersteunt dit betoog met een voorbeeld van een boerderij nabij de Bolksbeek in het Gelselaarse Broek waar inmiddels ook veel huiszwaluwnesten hangen. Huiszwaluwen kunnen na jaren ook terugkeren als er kunstnesten worden opgehangen, blijkt uit een adres van Annelies in de Gelselaarse Boshoeck, ook nabij de Bolksbeek. Anton merkt nog op dat het geen zin heeft zo maar ergens nesten op te hangen. Het is belangrijk dat er al huiszwaluwen in de omgeving zijn en de biotoop moet er geschikt voor zijn.



Huiszwaluwen hebben veel baat bij kunstnesten

Anton licht toe dat kunstnesten verschillende voordelen hebben. Ze sneuvelen niet snel bij slecht weer of als er een marter of uil aan gaat hangen. Ook de terugkerende vogel heeft er veel baat bij. “De eerste vogels – dat is met alle vogels zo – die terug zijn in het gebied hebben de beste keuze van nestplaatsen. Die zoeken meteen het ideale plekje op, waar ze de grootste kans maken. Dat zie je ook bij de huiszwaluwen, die zoeken meteen het nest op en dat is dan meestal een kunstnest omdat dat nog heel is. Die hoeven niet te investeren in nestbouw of wat dan ook. Die kunnen paren, die leggen eitjes. En wat zie je dan? Dat de zwaluwen in kunstnesten soms wel drie keer jongen groot brengen. Terwijl die anderen eerst nog drie weken moeten bouwen voordat ze een nest klaar hebben, heeft deze al bijna jongen. Die zijn veel beter doorvoed als ze straks terug moeten, die hebben veel meer ervaring opgedaan. Dat is een heel groot voordeel. Daardoor krijg je een vele sterkere populatie krijgt. Van die vogels heb je de grootste kans dat ze terugkomen. Daar gaat het in natuur om: hoe krijg je zoveel mogelijk nageslacht met zo weinig mogelijk verliezen.” Freek wijst er in dit verband nog op dat geringe inspanningen voor nestbouw ook van pas kunnen komen als de vogels verzwakt zijn door een steeds langere tocht over een zich uitbreidende Sahara.

Gaan uilen en zwaluwen samen?

Gaan uilen en zwaluwen wel goed samen? Anton Meenink zegt zich nooit zorgen te hebben gemaakt over de aanwezigheid van uilen nabij zwaluwen, al kent hij wel allerlei verhalen waaruit het tegendeel blijkt. Hij vindt echter marters veel gevaarlijker voor zwaluwen. “Die klimmen zo tegen een muur op en halen ze er zo uit en nemen ze mee naar het zolder en vreten ze daar op. Dat hebben we meerdere keren meegemaakt, zulke verhalen.” Meenink herinnert zich het relaas van een boer in Geesteren die hem dringend verzocht de ‘oelenkaste’ van het zolder te verwijderen, omdat uilen alle zwaluwen zouden hebben opgevreten. “En inderdaad, we kwamen boven, ik schrok ervan, daar lagen dooie zwaluwen op het zolder. Maar het rare was, dat was het rare van het hele verhaal, daar zat helemaal geen uil. Dat was het mooiste van alles. Daar zat spinrag voor het gat. Daar kwam helemaal geen uil boven. Ik had direct zoiets van: zie je nou wel (!), dat die uil dat niet doet, want daar zit helemaal geen uil. Het punt is eigenlijk voor mij nog steeds dat marters wat dat betreft veel gevaarlijk zijn.” In de natuur is het nou eenmaal zo: vreten en gevreten worden, voegt Anton hier zelf aan toe. “Die uil doet aan die zwaluwen eigenlijk helemaal niet zoveel, totdat hij geen muizen heeft. Dat gaat ons toch net zo. Als we geen karbonade kunnen krijgen dan nemen we genoeg met een bal gehakt. En als het niet anders wil met nog minder. Zo zit het eigenlijk in elkaar.” In de strijd tegen uilen zijn voor zwaluwen kunstnesten van groot belang, weet Meenink. De kwaliteit van de natuurlijke nesten is hard achteruitgegaan. De boerenzwaluw heeft op dit punt nog het voordeel dat hij vaak z’n nest ergens bovenop bouwt. Huiszwaluwen zijn kwetsbaarder, omdat ze het ergens tegenaan plakken. “En als dat klaar zand is dan valt hij zo uit elkaar. En als er dan een uil komt ’s nachts en die gaat aan dat nest hangen, aan dat gat hangen om er in te kijken, dan flikkert dat hele zootje naar beneden, want zo sterk is dat niet en dan heb je ze onder op de grond liggen en dan vreet hij de jongen op. Klaar. En dan komt de boer de andere morgen: ‘Ho, het is weer misgegaan.’ Het heeft niks te maken met... Het heeft natuurlijk alles te maken met dat een uil honger heeft, maar daar gaat het niet om. De kwaliteit van het nest is zo slecht dat hij zo naar beneden flikkert. En dat valt me gewoon op: dat soort drama’s heb je niet als er kunstnesten aan zitten. Omdat die er muurvast aan zitten, als beton.”

Tellers kennen ook verhalen over verdringing. Annelies herinnert zich dat bij een adres in Gelselaar werd verteld dat de huiszwaluwen wegbleven toen zich een steenuil had genesteld onder het dak van een schuur. Zwaluwen kunnen ook vreemd opkijken van elkaar. Een boer in Noordijk, die al veel boerenzwaluwen op zijn bedrijf had, vroeg of hij ook net als z’n

buurman kunstnesten voor huiszwaluwen mocht hebben. Anton: “Die vertelde me dat de boerenzwaluwen helemaal van het rit waren toen de eerste huiszwaluwen kwamen, want die waren dat niet gewend. Die waren gewend daar alleen maar baas te wezen. En die joegen elkaar weg. Die huiszwaluwen kregen in eerste instantie helemaal geen kans. Totdat ze er in een keer achter kwamen, dat het toch wel ging. En nu zitten er ik weet niet hoeveel huiszwaluwen en de boerenzwaluwen zijn er nog steeds. Er is niks aan de hand. Maar dat ging eerst ook niet samen.”

Nuon herstelt in Noordijkerveld oude stroomdraden.

Lang voordat er een zwaluwenproject was, hielden vrijwilligers zich al bezig met deze vogel, ook bij de Needse vogelwerkgroep. Als de dag van gisteren herinnert Gerrit Ordelman zich nog dat Bert Niessink zo’n achttien jaar geleden in het najaar foto’s maakte van een prachtig tafereel: wel honderd zwaluwen op een oude stroomdraad van de voormalige elektriciteitsmaatschappij De Berkelstreek. Bijzonder is vooral dat de draad en de palen vorig jaar zijn vervangen door energiebedrijf Nuon.

Gerrit: “We hadden bovengrondse lichtleidingen en die wilde De Berkelstreek allemaal verwijderen, die leidingen gingen ondergronds. Toen heb ik direct contact opgenomen met De Berkelstreek. Ik zei: ‘Als je mij een plezier wilt doen, laat dan een stukje bij mij voor het huis staan. Dat zou ik heel leuk vinden voor de zwaluwen.’ Ik wist toch die mensen te overtuigen. En die hebben dat netjes voor mij in orde gemaakt. Maar ja na 25 à 30 jaar dan zijn die palen kapot en toen viel de zaak om. En nu heeft de Nuon afgelopen september alles vernieuwd. Alles voor hun rekening. Ze hebben speciale palen laten komen uit Duitsland, met een dieplader, met speciaal vervoer. En ze hebben er een gezellige dag van gehad! Met zo’n twaalf man zijn ze tot een uur of vier bij me geweest. Ik heb ze ’s middags koffie gegeven, met een broodje en een bal gehakt erbij. De ene zat op een krukje, de ander zat op een stoel. Super gezellig. Een onvergetelijke dag.” Volledig automatisch ging de Nuon niet over tot deze opmerkelijke stap. Het radioprogramma Vroege Vogels hielp tot groot genoegen van Anton en Gerrit een handje. Hierin maakte Gerrit er melding van dat hij er niks meer over hoorde. Een programmamedewerker zocht hierop contact met Nuon en even later kreeg Ordelman al een telefoontje op welke dag de draad en de palen zouden worden vervangen. “Wat heeft dat niet gekost?” merkt Anton op. In vergelijking tot bedragen voor een voetbalclub heeft het volgens hem echter weinig te betekenen. Desondanks zijn beiden er vrolijk over. Zonder de Nuon was het niet gelukt. Een groot genoegen is het in de eerste plaats voor de vogels. Gerrit: “Ik doe ook aan particulier natuurbeheer, met name in juni als die grassen bloeien, vliegen er honderden zwaluwen, echt waar, bij mij boven de weide. Dat zijn boerenzwaluwen, dat zijn huiszwaluwen en dat zijn ook gierzwaluwen. Eigenlijk de hele dag door. En dan gaan ze af en toe op een draad zitten en dan gaan ze er weer af en dan gaan ze er weer op.”

Combinatie van kunstnesten ophangen en telwerk

Het zwaluwenproject in Berkelland richt zich op de huiszwaluw en de boerenzwaluw. Het bestaat naast onder andere het aanleggen van modderpoelen, instandhouding van rustdraden, overstekbetimmering (voor huiszwaluw) en informatieverstrekking vooral uit een combinatie van kunstnesten ophangen en telwerk. “Het één kan niet zonder het ander. Telwerk alleen is natuurlijk ook niks waard. Want dan gebeurt er niks”, stelt Anton. “Uit het telwerk kun je afleiden of het resultaat heeft wat je doet”, verduidelijkt Bert. Freek kan op basis van de cijfers en de grafieken die hij hieruit samenstelde ook conclusies trekken. Hij wijst op de verschillen tussen Borculo, waar het aantal kunstnesten de laatste jaren nog is uitgebreid en Neede, waar dit de laatste jaren niet meer gebeurde. In beide voormalige gemeenten deed zich

een daling voor in het aantal bewoonde natuurlijke nesten. Maar in Borculo werd die daling volledig gecompenseerd door de kunstnesten, in Neede niet.

Herman Dibbelink vindt het ook belangrijk op plekken waar de nesten vol zitten in een nieuw jaar kunstnesten bij te hangen: “Als je dat niet doet, kom je met de aantallen niet vooruit.” Wordt hierbij een tussenruimte opengelaten, dan kan de vogel er ook zelf nog een nest tussen bouwen.

Zwaluwen hebben de afgelopen decennia onder andere te kampen gehad met de nadelige gevolgen van veel grote veranderingen in de landbouw, van verdroging en ook van nieuwbouw. Hoewel er in natuurlijke ontwikkelingen een voordelige omslag is gekomen en de vogels zich soms ook goed weten aan te passen aan nieuwe omstandigheden blijft hulp voorlopig belangrijk. Zwaluwen hebben insecten nodig, maar vanwege kwaliteitseisen in de landbouw worden ze bijvoorbeeld geweerd uit varkensschuren waar die insecten veel voor kwamen. Ook bij het verdwijnen van afrasteringen rond weilanden, die aan elkaar zijn gekoppeld, sneuvelden insecten.

Onder die afrastering bleef vaak wel wat gras staan met veel insecten erin. Rond de overgebleven erven verdreven asfalt en klinkers de modder, die zo belangrijk is voor de bouw van natuurnesten. Vee bleef vaker op stal (en in de oude ligboxenstallen, waar het niet al te veel tocht, hebben zwaluwen ook wel massaal herhuisvesting gevonden). Met modderpoelen omringde drinkbakken in het weiland werden overbodig. Weilandjes vol zich in modderbaden wentelende varkens werden opgedoekt. Verwerking van mest werd aan strenge regels gebonden.

Vroeger kwamen zelfs in het dorp Neede huiszwaluwen voor, bij de voormalige Ter Haarschool aan de Borculoseweg. Dat ze hier verdwenen, is volgens leden van de vogelwerkgroep te wijten aan nieuwbouw in de eens drassige Hofmaat. Anton: “Maar zodra dergelijke gebieden bouwrijp worden gemaakt voor de industrie of woningbouw, dan eist dat heel veel van de natuur. Dat is hooguit dan nog interessant voor huismussen en zelfs daar is het niet levensvatbaar voor.”

Zwaluwen bij burgerwoning in Beltrum en in dorp

Niet alle huiszwaluwen hebben de dorpen vaarwel gezegd. Freek weet te melden dat op twee locaties aan de Nelissenstraat in Beltrum nog een huiszwaluwen voorkomen.

Inmiddels zijn er positieve ontwikkelingen in het land van Berkel, Bolksbeek, Slinge en Schipbeek. Projecten van het waterschap veranderen de werking van stuwen, laten waterstroompjes weer meanderen en er ontstaan waterplassen met stilstaand water. “Daar komen straks enorme hoeveelheden insecten op af”, denkt Anton. “Dus voor de zwaluwen is er voer genoeg, denk ik. Of in elk geval meer dan er ooit geweest is de laatste jaren.” Ook Gerrit ziet een compensatie in de nattere gebieden die op initiatief van de gebiedscommissie tot stand zijn gekomen. “Vooral als die voedselbronnen niet te ver weg zijn.”

Wie bij zwaluwen alleen denkt aan boerderijen komt bedrogen uit, leerde Freek bij een bezoek aan iemand die in Den Haag woont, maar ook vaak vertoeft aan de Zwilbroekseweg in Eibergen en per e-mail had gemeld dat hij daar met 32 nesten de grootste huiszwaluwenkolonie heeft. Het verraste Freek dat het om een burgerwoning ging: “Ik dacht: ‘Ben ik nu verkeerd?’ Gewoon een burgerwoning. Maar wat die man er allemaal voor gedaan heeft! De biotoop voor de beesten en zo. Ideaal gemaakt. Hij heeft wel links en rechts een paar boeren zitten waar gewoon vee is, maar desalniettemin kun je zien dat je op die manier heel veel kunt doen.”

Geld en kunstnesten raakten op

Na uitbreiding van het werk van de gebiedcommissie tot de gehele gemeente Borculo (de boeren ontdekten hier dat hier toch wel voordelen aan zaten, stelt Gerrit vrolijk vast) kon de Vogelwacht Borculo vanaf 2001 ook Haarlo en Dijkhoek en de rest van Geesteren helpen met het zwaluwenproject. Een gebied dat door de Berkel en de Slinge aantrekkelijk is voor huiszwaluwen. Hier ontstond ook een probleem. Het geld en de nestjes raakten op. Via een bijdrage uit het SNS-fonds ontving de Vogelwacht Borculo later nog wel geld voor het maken van kunstnesten (ook kwam er nog steun van bedrijven), maar dat was alleen voor Borculo bestemd en dit leidde mede tot een lichte scheiding met Neede. Herman Dibbelink en de enthousiast geworden vrijwilliger Arend Jan Lubberdink uit Geesteren trokken eerst naar een Lochemse kunstnestenbouwer om samen met hem nesten te maken. Ze mochten ook malletjes meenemen om hiermee op de boerderij van Lubberdink zelf verder te werken. Zo werden hier twee jaar geleden 180 kunstnesten gemaakt.

Bindende factor voor vogelwerkgroepen

Door het zwaluwenproject waren de Vogelwerkgroep Neede en de Vogelwacht Borculo min of meer veroordeeld tot elkaar. Zij hadden veel meer contacten met elkaar dan met andere vogelwerkgroepen. In de ogen van Anton hebben gezamenlijke activiteiten in Berkelland-verband grote voordelen. Financieel (ook tegen afbraak van subsidies na de gemeentelijke herindeling) en organisatorisch (het is niet altijd eenvoudig bestuurders te krijgen) kunnen de vogelwerkgroepen zich zo volgens hem beter weren. “Waarom gaan we nog niet bij elkaar?” verzucht Anton, die graag het zwaluwenproject wil benutten als ‘een bindende factor’ voor Ruurlo, Eibergen, Neede en Borculo. Met Annelies concludeert hij dat het al wel in de goede richting gaat. Hij is overigens ook lid in Eibergen en kondigt tot groot plezier van de andere gesprekspartners aan dat hij binnenkort ook nog lid wil worden van de net uitgebreide Vogelwacht voor Borculo en Ruurlo. Door zijn activiteiten voor uilen heeft hij ook veel contacten in Eibergen en Ruurlo.

Freek geeft toe dat de wens van Anton om te komen tot een vogelwerkgroep zeker heeft meegespeeld bij de uitbreiding van het project tot Berkelland. In een beleidsplan voor deze uitbreiding somde Freek ook allerlei voordelen op, zoals het besparen op kosten, een grotere aantrekkelijkheid voor sponsors en meer organisatorische mogelijkheden. De besturen in Eibergen, Neede en Borculo omarmden vorig jaar het idee voor deze samenwerking, die dit jaar van kracht is geworden en waar ook Ruurlo nu van profiteert.

Via Losser krijgt project opmerkelijk vervolg

Van het subsidiegeld dat bij de start van het project werd ontvangen, zijn tien jaar geleden onder andere voor een paar gulden per stuk een paar honderd kunstnesten voor huiszwaluwen gekocht. Van mensen in Losser, die al langer actief waren voor deze vogel en ook hielpen met informatie. De kunstnesten werden verdeeld over Neede en Borculo. Pas vorig jaar ontdekte de Needse werkgroep dat de verkoop van de kunstnesten in Losser een opmerkelijk vervolg heeft gekregen. Uiteindelijk, omdat de vogelliefhebbers niet te beroerd elkaar en de vogels verder te helpen met het delen van informatie, profiteert na zoveel jaar hier geheel Berkelland van.

Eerst kwam er vorig jaar voor de Needse werkgroep nog subsidie beschikbaar. Dit was een nieuwe gangmaker. Van het coöperatiefonds van de Rabobank Achterhoek-Oost mag de werkgroep in de voormalige gemeente Neede 2500 euro aanwenden voor het zwaluwenproject. Van Lubberdink in Geesteren wist Anton Meenink, die hier ook nog wel eens komt voor het laten maken van uilenkasten, dat hij in een halve dag rond de 15 kunstnesten voor huiszwaluwen kon maken. De Needenaren gingen ook weer eens op bezoek bij Johan Drop in Losser en lieten zich uitvoerig informeren over zijn werkwijze. Ze vielen

van de ene verbazing in de andere. Dat hij er wel tachtig op een dag kon maken en een paar honderd in een week, vonden ze helemaal verbazingwekkend. Zijn werkwijze week wat af van die van de Borculoërs (in Geesteren), die hun kennis uit Lochem hadden gehaald. Een speciaal mengsel werd in Geesteren zo natuurgetrouw mogelijk om mallen heen geplakt. Na een paar dagen drogen werd het van de mallen losgeweekte product op plankjes gelijmd, die vervolgens onder de dakrand kunnen worden bevestigd. Drop in Losser hanteerde een andere werkwijze. Met een mengmachine, die hij, nadat deze ongeschikt was geworden op een school, had overgenomen, maakte hij zijn mortel, van wat zaagsel, een speciale soort cement en wat water. Zijn mallen waren niet ergens bovenop bevestigd, maar werden nadat er een stukje plastic in aangebracht was aan de binnenkant bekleed met de mortel. Met een juskomlepeltje werd het er ingestampt totdat het de goede vorm had. Er werd een gaatje in gemaakt (voor de vogel), daarna konden ze van de mal worden losgeweekt en worden weggelegd om ze te laten drogen en later werden er met behulp van een compressor en een takker (voor lange 'nietjes) plankjes aan bevestigd. Anton Meenink liet zich nadat hij dit had gezien en gehoord ontvallen: "Nou, daar heb je nogal wat geld aan uitgegeven. Hoe kom je aan dat geld?" "Dat zal ik je vertellen", sprak Drop, "Dat is nog van de eerste zwaluwnesten die ik voor jullie heb gemaakt." (Anton vertelt er zeer smakelijk over en iedereen buldert opnieuw van het lachen na dit verhaal).

Drop vond het geen probleem volledig opening van zaken te geven en dat de Needenaren zijn methode kopieerden. Hij gaf ze hiervoor zelfs mallen mee. Ze schaften zich van de subsidie voor een geschikt bedrag een mengmachine aan en een compressor met takker en stapten ermee naar Arend Jan Lubberdink in Geesteren. Die was, in samenwerking met anderen bereid, in zijn schuren de Losserse methode te volgen. Zo zijn er voor dit jaar achthonderd kunstnesten voor huiszwaluwen vervaardigd, in een bijna industrieel proces. Ook anderen helpen mee: Hemmy Weekhout die mallen maakt, timmerman Arie Groot Bramel uit Eibergen die in grote aantallen plankjes maakt, een bedrijf in Winterswijk waar met een soort afkortmachine de scherpe kantjes worden weggevijld en bedrijven die op een schappelijke basis materialen leveren en mensen die bijdragen met vrije giften. Zeer dankbaar zijn de vogelwerkgroepen voor de ruimte en tijd die Lubberdink geeft aan dit project. Anton: "Lubberdink heeft een enorme schuren, waar je kunt werken, waar de kachel aan is. Waar je het kunt laten liggen, waar je weg kunt gaan. Sterker nog: bij Lubberdink wordt 's middags gewoon meegegeten aan tafel, bij wijze van spreken."

Er worden alleen kunstnesten voor huiszwaluwen gemaakt.

Freek: "Deels ook wel voor boerenzwaluwen. Omdat wij dat nieuwe gebied hebben in de gemeente Berkelland en een stortvloed van die dingen nodig hebben, richten we ons eerst op huiszwaluwen. Kunstnesten voor huiszwaluwen zijn zonder meer ook belangrijker. De kans dat een nest van een huiszwaluw naar beneden komt is vele malen groter dan dat van een boerenzwaluw. Bij een boerenzwaluw kun je er nog een keer een plankje tegenaan slaan. Dat heeft bij ons daarom niet de hoogste prioriteit. We willen eerst heel veel nesten hebben voor huiszwaluwen."

Bevlogen en je kunt je ei kwijt

Het telwerk beperkt zich nu tot het aantal bebroede nesten per jaar. Het aantal jongen en andere ontwikkelingen worden (nog) niet geregistreerd. Freek benadrukt in een reactie dat eerst de organisatie stevig in elkaar moet zitten, dat niet te ver voor iedereen uit moet worden gelopen: "Als dat fundament er ligt dan kunnen we best eens filosoferen over: hoe nu verder? Bepaalde kolonies helemaal volgen? Hoeveel broedsels zijn er? Hoeveel jongen komen er uit? Maar daar moet je ook al mensen voor hebben. Dan moet je er minimaal één keer in de veertien dagen naar toe." Anton: "En naar de inhoud van de nesten kijken. Dat is heel

arbeidsintensief. De vraag is: willen we dat? Tot nu zoiets iets van: dat gaat net een stap te ver.”

De Needse en Borculose vrijwilligers kennen niet veel vergelijkbare projecten en hopen dat mensen in andere plaatsen enthousiast raken. Landelijk en ook internationaal is Bennie van den Brink (ook wel ‘een goeroe’ genoemd) uit Noordeinde zeer actief voor zwaluwen. In Losser in Twente hadden ze zelf een belangrijk voorbeeld en op kleinere schaal zijn ook mensen in Lochem actief met kunstnesten voor zwaluwen.

Als jullie, in Neede en Borculo, geweten hadden hoeveel energie het kostte, waren jullie je er dan aan begonnen?

Anton: “Oh, dat weet ik niet. Maar het is natuurlijk ook altijd nog een leuke bezigheid. “Ik heb mijn hele leven veel rondgereisd, als vertegenwoordiger. En waar je behoefte aan hebt, is aan mensen om je heen waar je je ei aan kwijt kunt. Dat kun je hier.”

Annelies: “Hij is bevlogen en hij wil z’n ei kwijt.”

Bert: “Kan z’n ei mooi kwijt in het kunstnest.”

Zwaluwen inspireren

Zwaluwen

'n Nienduur do 'w wiedwaags lös.
Zwaluwen kom gerös.
Leg oele jongen in 't olle nös.
Mar pas op
Vuur oonze leefste katte.

Arend Heideman, Gelster

Zwaluwen

De zwaluwen zingen naar de zon toe
maken tekeningen met lange en elegante lijnen
springen en vallen in hun prachtige kleren:
schoonheid gaat ermee samen en tekent hun vlucht.

De zwaluwen zijn lichtmuzikanten:
terwijl ze spelen met de lijnen
houdt hun dansen niet op;
zwartwitte vogels die samen een heel boek vormen

Gevuld met bladzijden
van een werk uit het verre verleden:
spelers die geen grens kennen

Van een eindeloze kunstenaar
die met diepblauwe inkt van de hemel
schiep wat ik hier opschrijf.

jan j. arends

Zwaluwen inspireren

Honderden zwaluwen
trekken over land en zee
Gestroomlijnde gestalten
vleugels gespreid
flirtend met de blauwe lucht
en de goudgele gloed van de zon
Trekken naar verre oorden
daar waar de zon altijd schijnt
Ik zal ze missen, die elegantie
daar hoog in de lucht
was het al maar lente
dan keren ze gelukkig weer terug

Nu met de februarizon
 hoor ik het de onderwijzer weer zeggen
 één zwaluw maakt nog geen lente
 en ik wist precies wie hij bedoelde
 het ging om kotte
 de boerenzwaluw die onze gevel
 had uitgekozen om elke zomer
 zijn nest te bouwen
 samen met zijn vrouw lotte
 hij was ongemanierd dik en smerig
 een vlerk van een vogel
 zo scheerde hij zeer graag
 over de kop van onze poes
 miepke die hiervan altijd weer hevig schrok
 en verontwaardigd naar de hemel spiedde
 en ook scheet hij ons
 mijn moeder, vader en mijzelf
 regelmatig onder
 met een soort witgeel venijn
 en zat daarna wat in de goot te zonnen en te kwelen
 dat het hem goed ging
 vit tjwit tjilewit en soms zelfs tsjirrrrrrrrrrrrr
 met fel rollende r-tjes
 kotte dat wist ik wel zeker
 was die zwaluw die de lente niet maakte
 daar was hij veel te lui en tegendraads voor
 maar ik vond het wel raar
 dat de onderwijzer
 hem ook kende

Boerenzwaluwen in de knel.

Sinds de boerenzwaluw op de Rode Lijst van bedreigde soorten is geplaatst, heeft ze veel aandacht gekregen. Weliswaar is ze niet bedreigd, maar haar status is 'gevoelig'. Die aandacht voor de soort richt zich natuurlijk ook op de oorzaken van deze nieuwe status. Eigenlijk is de boerenzwaluw plaatselijk best nog wel algemeen, net als de huiszwaluw, de huismus, en de ringmus die ook in dezelfde categorie vallen. Maar de achteruitgang van deze vogels gedurende de laatste tientallen jaren is toch wel dermate verontrustend dat het best onze aandacht verdient.

Wat is er met de boerenzwaluw aan de hand? Het feit dat genoemde soorten allemaal plattelandsvogels zijn wijst in een bepaalde richting. Maar bij de zwaluwen komt nog een andere factor om de hoek kijken. Het zijn lange-afstand trekkers die in Afrika overwinteren. Daar kan ook een oorzaak van de achteruitgang liggen.

In Nederland hebben zich de laatste decennia grote veranderingen voorgedaan in de melkveehouderij. Veel bedrijven zijn overgegaan op intensieve bedrijfsvoering en de kleinschalige bedrijfjes hebben plaatsgemaakt voor moderne grote bedrijven met open loopstallen. Door de vele overheidsmaatregelen op het gebied van hygiëne en mestopslag hebben er binnen de bedrijven nog verdergaande aanpassingen plaatsgevonden. De nestplaatskeuze van boerenzwaluwen hang veelal samen met de aanwezigheid van dieren. In Nederland vestigt driekwart van de boerenzwaluwen zich in gebouwen waar ook dieren verblijven. Vooral rundveebedrijven herbergen de grootste aantallen broedparen, maar kippenchuren, varkenshokken, schapen- en niet te vergeten paardenstallen worden ook graag gebruikt. Daarvan broeden de grootste aantallen in de grotere ligboxenstallen terwijl ongeveer een kwart van de populatie op rundveebedrijven in kleine ruimtes broedt. Daardoor is de maatregel van de KKM om boerenzwaluwen niet toe te laten in melkstallen en koelruimten een begin van een rampzalige ontwikkeling, temeer daar deze maatregel geen enkele invloed heeft op de hygiënische behandeling van de melk. Ook de zuivelconcerns en de grote winkelketens spelen daarbij een kwalijke rol door de boeren onder druk te zetten en hun melk te weigeren af te nemen als ze niet aan hun voorwaarden voldoen. De jongenproductie in de kleine broedruimtes is echter gemiddeld bijna een jong per paar hoger dan in de open loopstallen waar ze meer blootstaan aan temperatuurschommelingen, predatie door uilen of eksters en verstoring door mussen en spreeuwen die in de zwaluwnesten rommelen.

Daarnaast is het snel stijgende aantal bedrijfsbeëindigingen nadelig voor de boerenzwaluwen, die daardoor veel broedgelegenheid moeten inleveren. Een Deens onderzoek heeft aangetoond dat na bedrijfsbeëindiging van rundveehouderijen de aantallen broedparen afnemen, de jongenproductie vermindert en er geen nieuwe vestiging plaatsvindt, waardoor na een aantal jaren de boerenzwaluwen verdwenen zijn.

De huidige populatie in Nederland toont de laatste jaren een stabiel bestand voor de in ons land ontstane situatie.

Verdere maatregelen kunnen echter de populatie nog meer onder druk zetten, zodat door de lagere jongenproductie het bestand verder afneemt. Erfverharding waardoor een gebrek aan nestmateriaal ontstaat, gebruik van insecticiden in de stallen, gesloten mestopslag met daardoor drastische afname van insecten, kruidenarme weiden met weinig insecten en wellicht in de toekomst geheel afgesloten stallen vormen een somber toekomstbeeld voor de boerenzwaluw. Met name het afsluiten van broedruimten vormt een bedreiging aan de basis van het zwaluwbestaan.

Hoe is de situatie in hun overwinteringsgebied?

Na de broedtijd vertrekkende boerenzwaluwen naar Afrika, waar ze de andere helft van het jaar doorbrengen. De najaarstrek begint in september en neemt vijf tot acht weken in beslag, soms langer. Het merendeel van onze zwaluwen overwintert in landen in westelijk Afrika, gelegen rond de knik van Afrika. Globaal is dit een gebied van Ivoorkust tot Angola. Er zijn echter ook vogels die nog zuidelijker overwinteren tot in Zuid-Afrika. De meest zuidelijke terugmelding van een Nederlandse boerenzwaluw komt uit Griekwastad, Zuid-Afrika, een afstand van 9222 km.

In Afrika wordt niet gebroed maar wordt het gehele verenkleed geruid. Dit is een langdurig proces, omdat zwaluwen, anders dan andere zangvogels, hun vleugelveren één voor één ruien om een zo optimaal mogelijk vliegvermogen te behouden om in de vlucht insecten te kunnen vangen. Het vinden van een goed overwinteringsgebied met voldoende insecten is van groot belang om de conditie en gezondheid op peil te houden. Vogels met een zwakke conditie maken minder goede veren aan en kunnen daardoor tijdens de voorjaars trek of in het broedgebied in de problemen komen. Wijfjes bijvoorbeeld selecteren bij de keuze van hun broedpartner vooral op uiterlijke kenmerken zoals een lange symmetrisch gevormde staart.

In Afrika gebruiken de boerenzwaluwen gezamenlijke slaappleatsen in olifantsgras, rietvelden en moerassen, soms ook in suikerrietvelden. Oeverzwaluwen maken eveneens gebruik van zulke slaappleatsen, echter nooit huiszwaluwen. De slaappleatsen wisselen in grootte maar kunnen tot een paar miljoen vogels tellen. Zulke mega-slaappleatsen zijn bekend uit Nigeria, Botswana, Zimbabwe en Zuid-Afrika. Veel boerenbedrijven in Afrika hebben dammen waarin tijdens de regentijd water opgeslagen wordt voor het droge seizoen. Vaak raken die begroeid met grotere of kleinere rietvelden, die door zwaluwen gebruikt kunnen worden. Er zijn ook andere vogels die gebruik maken van rietvelden om te slapen. De Afrikaanse roodbek-wever kan in groepen van honderdduizenden of zelfs miljoenen neerstrijken op akkers en zijn berucht vanwege de schade die ze veroorzaken. Ze worden dan ook op hun slaappleatsen bestreden met gif, vaak vanuit vliegtuigen, springstof of vlammenwerpers.

Deze methode is niet selectief en als er andere vogels gebruik maken van zo'n slaapplaats, zoals zwaluwen, vallen die ook ongewild als slachtoffers. Steeds meer worden slaapplaatsen bedreigd door drooglegging van moerassen of verstedelijking. Vorig jaar werd een grote slaapplaats van boerenzwaluwen bij Durban, Zuid-Afrika bedreigd door uitbreiding van het vliegveld. Dankzij massale protesten van publiek en natuurbeschermingsinstanties kon deze plannen voorlopig tegengehouden worden.

In landen in zuidelijk Afrika worden zwaluwen veelal niet bejaagd of gevangen. In andere delen van Afrika gebeurt dit echter wel. In Nigeria, Kameroen, de Centraal Afrikaanse Republiek en Kongo worden ze op de slaapplaatsen gevangen voor consumptie. Ook op andere manieren worden ze gevangen en gedood, vaak door kinderen. In de tijd dat er termieten zwermen wordt aan een heel dun nylandraadje een gehaakte termietenkoningin opgelaten en zwaluwen die een lekker hapje denken te pakken worden zo gevangen. Op deze manier laten enkele honderdduizenden boerenzwaluwen jaarlijks het leven. In landen rond de Middellandse Zee speelt de plezierjacht een rol.

Het meeste gevaar echter hebben de zwaluwen tijdens de trek in voor – en najaar te duchten van de weersomstandigheden. Vooral de oversteek van de Middellandse Zee en de immense Sahara wordt veel vogels fataal. Regen en tegenwind boven zee, maar vooral een zandstorm boven de Sahara kan tienduizenden vogels het leven kosten. Ook vogels met een minder goede conditie en te weinig onderhuids vet halen de oversteek niet. Het juiste moment en goed weer kiezen om de oversteek te maken is dan van levensbelang. En oudere vogels met ervaring, die al eerder de tocht met goed gevolg hebben gemaakt, weten daarbij beter te overleven dan jonge onervaren vogels. Want van de eerstejaars boerenzwaluwen komt slechts een kwart het volgend jaar terug.

Meer informatie over de boerenzwaluw, de trek en verblijf in Afrika kunt u vinden op www.boerenzwaluw.nl.

Steeds meer vogelwerkgroepen in Nederland besteden in hun werkgebied aandacht aan de boerenzwaluw. Naast de weidevogels worden in hun werkgebied ook de boerenzwaluwnesten op de boerderijen gevolgd. Vogelbescherming Nederland wil deze werkgroepen benaderen om de verzamelde gegevens te bundelen om zo een beter landelijk beeld te krijgen over het wel of wee van de boerenzwaluw. Werkgroepen kunnen ook contact opnemen hierover met Vogelbescherming.

De boerenzwaluw mag zich verheugen in de sympathie van veel mensen. Deze kunnen een belangrijke rol spelen in het welzijn van de boerenzwaluwen bijvoorbeeld door het verlenen van broedgelegenheid in hun gebouwen. Het voor lief nemen van de ongemakken tijdens het opgroeien van de jongen door de vele poepjes hoort daar ook bij. De consument kan in de supermarkten kiezen voor melk van biologische bedrijven, in ieder geval van boerenzwaluw-vriendelijke bedrijven. Want dat moeten we de grote zuivelconcerns en grootwinkelbedrijven duidelijk maken: we willen geen zwaluw-onvriendelijke melk. Op een boerderij hoort een leefbaar klimaat te zijn voor mens en dier. Daar horen zonder twijfel ook de boerenzwaluwen bij.

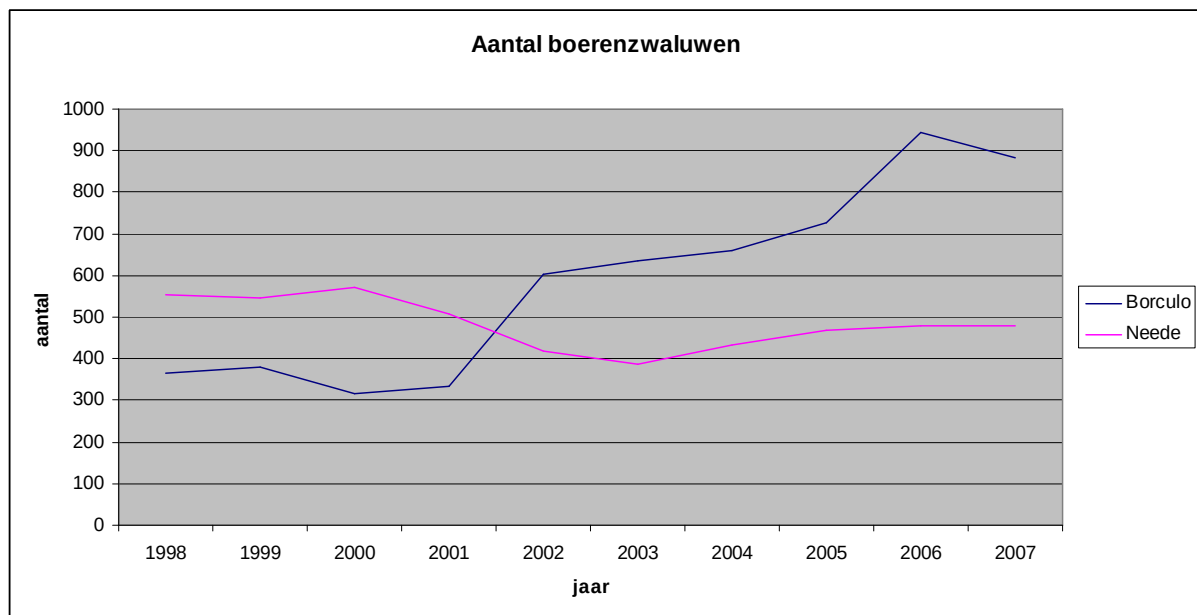
Bennie van den Brink.

10 jaar onderzoek: Wat zeggen de cijfers?

Het onderzoek naar broedgevallen van zwaluwen en het treffen van maatregelen om het broedresultaat resultaat stabiel te houden en zo mogelijk te verbeteren laat zich moeilijk cijfermatig onderbouwen. Daarbij komt nog dat het onderzoek zich uitstrekt tot het aantal bewoonde nesten en niet naar het aantal eieren of uitgevlogen jongen. Dat is bij zwaluwen ook erg moeilijk. Daarnaast geldt dat het lange afstandtrekkers zijn, met soms grote verliezen tijdens de trek en in het winterkwartier, waardoor de aantallen terugkerende vogels jaarlijks grote verschillen kunnen vertonen. En dan speelt ook de weer- en voedselsituatie in ons eigen land een rol. Het is mogelijk dat in een jaar met relatief weinig bewoonde nesten het broedresultaat in de zin van uitgevlogen jongen relatief groot is.

Het resultaat van het onderzoek bevindt zich ook in de beleving. Bij de waarnemers, die ieder jaar weer veel plezier beleven bij het onderzoeken van het eigen gebied. Bij de boeren en andere bewoners van het buitengebied, waarvan de grote meerderheid elk jaar weer uit ziet naar de terugkeer van hun zwaluwen. Velen van hen zijn bewust bezig met het bevorderen van nestgelegenheid door het openhouden van schuren, het aanleggen van modderpoelen of het ophangen van kunstnesten voor huiszwaluwen.

De boerenzwaluw

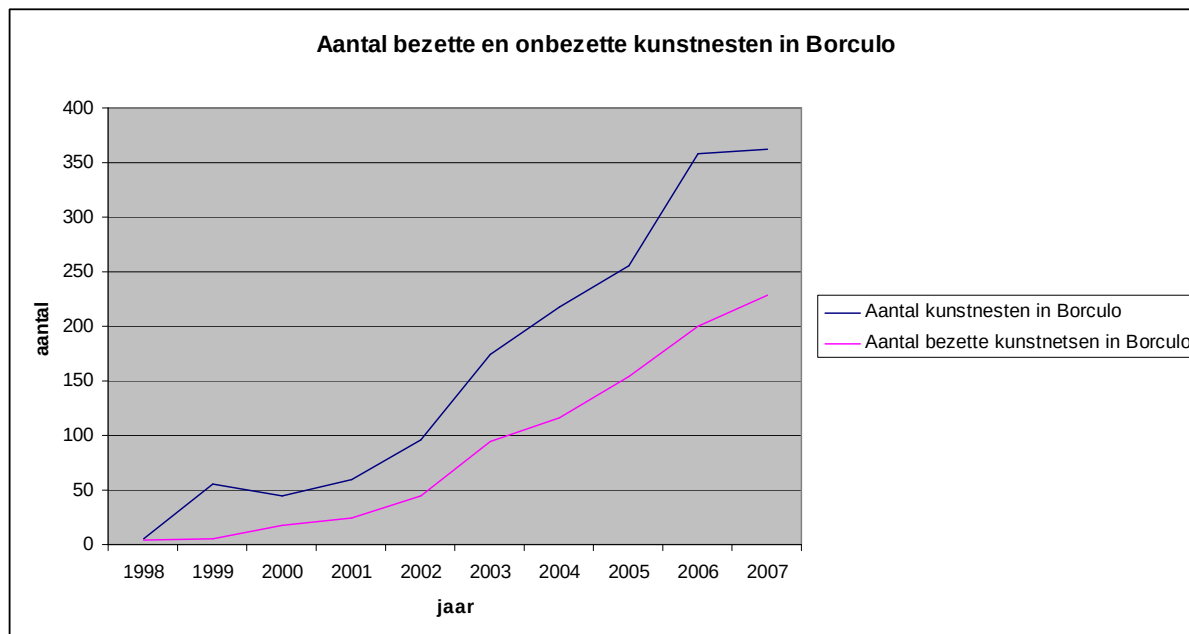


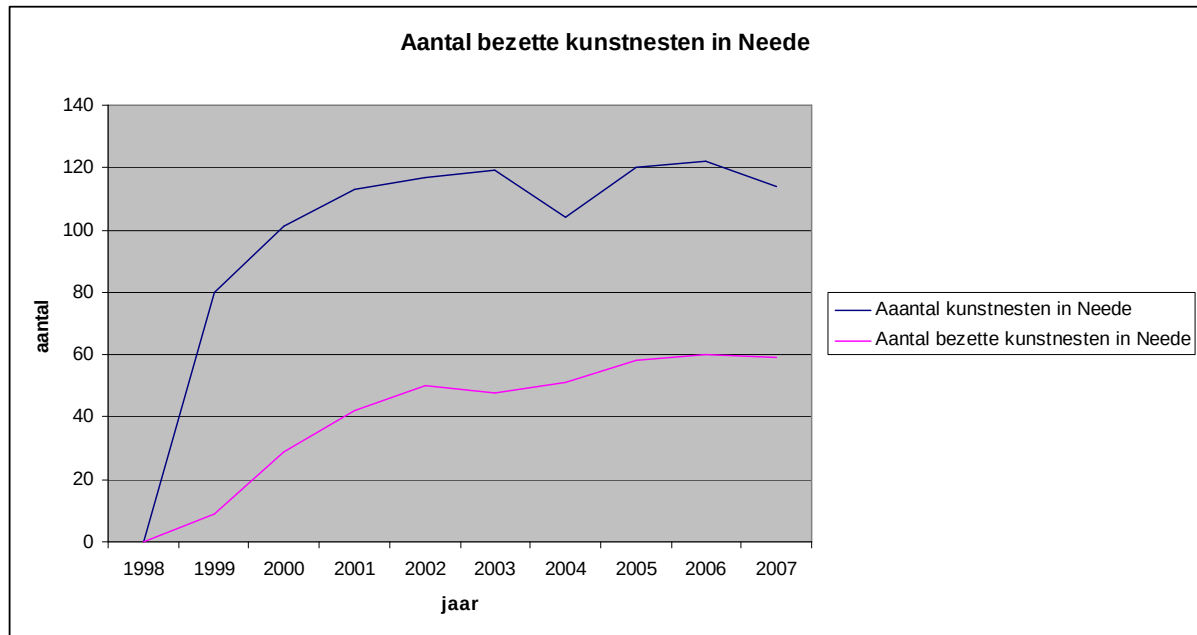
Van 1998 – 2001 werden van de 7 gebieden in Borculo er 4 onderzocht. In 2002 is het gebied namelijk uitgebreid met Borculo zuid, dat verklaart de toename in 2002. De schommelingen in van 1998 tot en met 2001 zijn normaal te noemen en komen overeen met de cijfers voor Neede.

In de jaren 2002 – 2007 is het beeld voor Neede stabiel met 2003 als een negatieve uitschieter. Dit vinden we in dat jaar voor Borculo niet terug. Vanaf 2005 zien we in Borculo een betekenisvolle toename. Niet in alle telgebieden is dit het geval. De toename is grotendeels in 1 gebied. Dit lijkt te duiden op een verandering van de telmethode. Toename van het aantal broedgevallen behoeft niet altijd te betekenen dat er ook meer broedgevallen zijn, immers als je ergens beter naar kijkt weet je er meer van en gaat het in feite om een toename van het aantal geregistreerde broedgevallen. Niettemin geven de cijfers geen aanleiding te veronderstellen dat er van een trendmatige afname sprake is.

De huiszwaluw.

Ook hier geldt dat gedurende 1e 4 jaar in Borculo 3 gebieden niet zijn onderzocht. Bij de start van het onderzoek was bekend dat de huiszwaluwenstand sterk achteruit ging met als belangrijkste oorzaak de slechte kwaliteit van de voor de nesten noodzakelijke klei. Veel nesten vielen met eieren of jongen naar beneden en dat jaar in jaar uit, waardoor veel kolonies kleiner werden of verdwenen. Bij recent onderzoek in Ruurlo werd dit beeld sterk bevestigd. Vaststaat dat het ontbreken van goede klei rampzalig is voor de stand van de huiszwaluw. Daarom is vanaf de start van het onderzoek begonnen met het plaatsen van kunstnesten. Daar waar zowel natuur- als kunstnesten hangen worden vrijwel zonder uitzondering eerst de kunstnesten bezet. Dit voordeel is 2-zijdig: deze nesten vallen niet naar beneden en de vogels zijn geen energie kwijt aan nestbouw. Waar kunstnesten geplaatst worden op plaatsen van een voormalige kolonie of op een potentieel geschikte plaats leidt dit niet altijd en vaak pas na jaren tot succes. De toename van het aantal bezette kunstnesten leidt dus op termijn tot succes. Dat de huiszwaluw de voorkeur geeft aan kunstnesten geven ook de volgende tabellen aan.





Wij kunnen zonder meer vaststellen dat het plaatsen van kunstnesten de achteruitgang van de huiszwaluwen heeft gekeerd. Verder zien we dat als het aantal bezette kunstnesten toeneemt het aantal natuurnesten afneemt. Voor de wat langere duur is de conclusie gerechtvaardigd dat het totaal aantal bezette nesten zal toenemen. Omdat het aantal natuurnesten, met name in Borculo, is afgenomen gaan er minder legsels verloren en kan het niet anders zijn dat het broedresultaat toe is genomen met alle kansen voor toename van de populatie in de komende jaren. Het is dan ook een goede zaak dat in 2008 het aantal kunstnesten aanzienlijk is uitgebreid en nu in de gehele gemeente Berkelland.

Co Dooms

Voorzitter vogelwerkgroep Borculo-Ruurlo



Van links naar rechts: Bert Niessink, Hemmie Weekhout, Sonja Grooters, Hans Grooters, Mans Koster, Anton Meenink en Berend Jager. Op de foto ontbreken Johan Onstenk en Gerrit Huurneman.

De actieve leden binnen de zwaluwen werkgroep

De zwaluwenwerkgroep kent inmiddels heel wat actieve leden. Naast de vele waarnemers zijn er ook mensen die nestkasten maken en die het geheel coördineren. Freek Weijermars is momenteel de coördinator van het zwaluwenproject Berkelland. Hij heeft in 2007 een plan opgesteld om het zwaluwen project, dat al sinds 1998 loopt, weer nieuw leven in te blazen. Dit plan is gepresenteerd aan de leden van de Rabobank en zij hebben een subsidie toegekend waardoor Freek ook daadwerkelijk goed aan de slag kon gaan. Samen met Hemmie Weekhout, Arend Jan Lubberdink en Arie Groot Bramel zijn er inmiddels zo'n 700 kunstnesten voor huiszwaluwen gemaakt. Hemmie Weekhout is al zo'n 7 jaar actief met huiszwaluwen. Ook is hij al 25 jaar lang actief met de gierzwaluw, een vogel die qua uiterlijk wel op een zwaluw lijkt, maar in wezen niet verwant is met de zwaluw. Hemmie richt zijn aandacht hierbij vooral op oude panden die verdwijnen of die gerenoveerd worden, waardoor nestplaatsen voor de gierzwaluw verdwijnen. Er is een goede samenwerking ontstaan tussen woningcorporatie Pro Wonen en de vogelwerkgroepen. Pro Wonen houdt rekening met de

gierzwaluwen en in menig gebouw in Berkelland zijn al neststenen of dakpannen ingemetseld voor de gierzwaluw.

Hemmie Weekhout is ook de roofvogel 'man' en uilen 'man' van de vogelwerkgroep. Hij maakt nestkasten voor de vogels en assisteert bij de controle van deze vogels, waardoor we een goed zicht krijgen op de populatie in Neede.

Arend Jan Lubberdink en Arie Groot Bramel zijn wat je kunt noemen de 'bouwvakkers' van de drie vogelwerkgroepen in Berkelland. Zij timmeren nestkasten voor allerlei vogels, schilderen waar nodig en zorgen voor de dakbedekkingen van de kasten.

De zwaluwenwaarnemers in Neede stellen zich voor

Neede is verdeeld in 6 gebieden. In elk gebied worden elk jaar alle locaties bezocht waar huis- en/of boerenzwaluwen broeden. Van elke locatie wordt het aantal nesten geteld. De meeste waarnemers doen dit werk al vele jaren en zijn inmiddels bekend bij de bewoners. Hieronder vertellen alle waarnemers iets over hun gebied, hoe ze zich hebben ingezet, wat ze mee hebben gemaakt of wat ze opgevallen is.

Blok N1 – Noordijkerveld

Naam waarnemer: Johan Onstenk Actief met zwaluwen sinds 1998

Ik ben vanaf de oprichting lid van vogelwerkgroep Neede. Doordat het aantal boeren afneemt, zijn er ook minder zwaluwnesten. Alleen bij de particulieren die paarden houden, neemt het aantal toe. Door het aanbrengen van kunstnesten hopen we dat de huiszwaluwen weer in aantal zullen toenemen. Hoewel ik persoonlijk geen voorstander ben van kunstnesten.
Johan Onstenk

Blok N2 – ten oosten van Noordijk

Naam waarnemer: Bert Niessink Actief met zwaluwen sinds: 1997 tot en met 2005
(gestopt ivm gezondheid)

Mijn inzet was de gehele coördinatie en verwerking van alle gegevens over het gehele gebied Neede – Borculo. En de inventarisatie van het gebied dat ligt tussen de Rondweg – Rutgersweg – Elsmansdijk – Markveldsedijk – Diepenheimseweg – Deldenseweg – Schipbeek – Oude Deldenseweg – Diepenheimseweg – Rondweg.

Wat mij heeft aangesproken is het enthousiasme en inzet van alle mensen bij de inventarisatie en de erg goede medewerking van de boeren. Bij Wim Raaben bijvoorbeeld mochten we al een modderpoeltje aanleggen, terwijl er nog geen huiszwaluwen waren. Ook was hij erg enthousiast over het plaatsen van de kunstnesten waarvoor echter wel eerst de daklijst moest worden aangepast. Dit alles leidde er wel toe dat we er een nieuwe huiszwaluwlocatie bij kregen. Wim was zo geïnteresseerd dat hij mij het jaar daarop al het verschil in geluid tussen huis- en boerenzwaluwen kon vertellen.

Ook is het natuurlijk prachtig dat nu hij gestopt is met de boerderij, maar wel actief blijft met de zwaluwen.

Bert Niessink

Naam waarnemer: Berend Jager

Actief met zwaluwen sinds 2006

Wat mij opvalt tijdens de inventarisatie is, dat veel mensen vrij nonchalant doen als het gaat om hun betrokkenheid bij het zwaluwenproject c.q. vogels in het algemeen. Maar tijdens het gesprek blijkt iedereen toch meestal behoorlijk geïnteresseerd in vogels. “Vreemde vogels” worden uitgebreid beschreven. Als je er dan een vogelboek bij pakt, wil men toch graag weten, welke vogel er nestelt op het eigen erf.

Andere activiteiten

Ik ga zo af en toe mee op excursie. Verder loop ik elk jaar een paar keer mee bij de inventarisatie van het Achterveld. Het uitlaten van de hond is ook altijd een reden om de verrekijker mee te nemen. Er is altijd wel wat te zien. Zelfs als ik de kinderen naar school breng ben ik scherp. Ik zie dan ook geregeld ijsvogels bij de Hofmaatvijvers.

Berend Jager

Blok N3 – ten westen van Noordijk, Berkel

Naam waarnemer: Gerrit Huurneman

Actief met zwaluwen sinds 1998

In het gebied tussen Noordijk en de Bolksbeek profiteren met name de huiszwaluwen van de kunstnesten. Met de boerenzwaluw lijken de aantallen iets achteruit te gaan.

Op een locatie langs de Bolksbeek, bij de boerderij van Berendsen bevindt zich de grootste kolonie van dit gebied, met zo’n 38 bezette nesten. In 2008 zijn er wederom kunstnesten bij gehangen en momenteel hangen er zo’n 20 kunstnesten. De familie Berendsen is gek met hun zwaluwen, de modderpoel, ter grootte van een badkuip, die destijds is aangelegd, wordt door de bewoners zelf onderhouden. Door te zorgen dat de leem in poel nat blijft, hebben de zwaluwen altijd de mogelijkheid om leem te scheppen, zodat ze een stevig nest kunnen bouwen.

Ik heb gezien dat de nesten soms door mussen gekraakt worden, maar zwaluwen die echt willen nestelen, gooien de mussen er weer uit.

In 2008 zijn er twee nieuwe locaties bijgekomen, hier zijn kunstnesten opgehangen, ik ben benieuwd of de nesten dit jaar bezet worden.

Naast het tellen van zwaluwen houd ik mij bezig met nestkastjes op de begraafplaats, hierbij word ik altijd geholpen door mijn vrouw. Verder neem ik deel aan de midwintertelling, hierbij gaat het om de watervogels en steltlopers langs de waterlopen van Rietmolen tot het Twentekanaal. Ook neem ik deel aan de PTT telling. Deze telling vindt in december plaats, op 20 punten blijf ik dan 5 minuten staan en noteer ik alles wat ik zie en hoor. Ook zoogdieren worden dan geteld. De gegevens van de midwintertelling en de PTT telling worden doorgegeven aan SOVON. In januari of februari organiseer ik een excursie langs de IJssel, dus als je een keer mee wilt met deze excursie, geef je dan op! We hebben elke keer weer leuke waarnemingen.

Gerrit Huurneman

Blok N4 – Rietmolen, ten oosten van Buurserbeek

Naam waarnemer: Mans Koster

Actief met zwaluwen 1998

Ik ben volgens mij al vanaf het begin bij de vogelwerkgroep en ook vanaf het begin bij het zwaluwenproject, aan andere projecten doe ik niet mee omdat ik door slijtage aan benen en heupen niet lang kan staan of lopen, maar op de fiets langs de huizen om nesten te inventariseren lukt prima.

Ik ben langzamerhand tot de kennissen van die mensen gaan behoren.

Toen ik voor de eerste keer kwam kreeg ik tot 2 keer toe te horen. "" Kump de VVD noe ok al veur de vogels rond!!!

Ik heb respect voor de inzet van al die bevlogen liefhebbers van onze natuur.

Mans Koster

Blok N5 – ‘t Vlear

Naam waarnemer: Anton Meenink. Actief met zwaluwen vanaf 1998

Natuurlijk heb ik vanaf het begin een gebied voor mijn rekening genomen, dat was blok N-5 in Neede, het zgn. “Vlear” een gebied tussen Haaksbergseweg en Oude Deldenseweg en de rondweg, in het noord-oosten begrensd door de Schipbeek. Er was maar één boerderij en wel bij “Wielens” waar een kolonie huiszwaluwen aanwezig was. Ook zaten er in de buurt een enkel huiszwaluwnest. Bij Wielens zijn meteen kunstnesten aan andere schuren opgehangen, en met succes. Ook in de omgeving hebben we kunstnesten geplaatst, helaas zonder succes. Gelukkig zijn er in de directe omgeving veel poelen en meer natuur aangelegd en hebben we in de nabije toekomst mogelijk meer succes met onze kunstnesten in dit gebied.

Naast de zwaluwen ben ik al langer actief met onderzoek en beschermingswerk d.m.v ringwerk aan roofvogels en uilen. Vooral de kerkuil, steenuil, bosuil en torenvalk zijn de laatste jaren voor mij de favoriete soorten. Voor dit onderzoek ben ik als regiocoördinator en ringer actief in de gehele gemeente Berkelland, Lochem en de “oude” gemeenten Vorden en Warnsveld. Dit is ook mijn werkgebied voor de “Landelijk Werkgroep Kerkuilen Nederland” Naast de roofvogels hebben ook de roeken mijn belangstelling. Al vele jaren tel ik, samen met Hans Groot Landeweer, het aantal nesten per kolonie in Neede. Al vanaf het begin van de vogelwerkgroep in 1974 ben ik samen met Gerrit Huurneman ook actief als coördinator in de nestkastjes werkgroep, voor het ophangen, controleren en administreren van de broedgegevens van de ± 200 kleine nestkastjes in de bossen rond Neede.

Aan alle bovenstaande activiteiten heb in sinds mijn pensionering in 1997, bijna een volledige dagtaak gekregen. Ik heb me in deze tijd wel eens afgevraagd, hoe ik er voor mijn pensioen ook nog bij kon gaan werken. Dit kon ik doen, “omdat vogels zo bijzonder zijn” en omdat Henny, mijn vrouw, mij hiervoor alle vrijheid gaf.

Anton Meenink

Blok N6 – Neede Zuid

Naam waarnemer: Hans en Sonja Grooters Actief met zwaluwen sinds 1998

Neede Zuid is het enig blok in het onderzoeksgebied waar helaas geen huiszwaluwen voorkomen. Dit is wel opmerkelijk te noemen. Zeker omdat er wel huiszwaluwkolonies in de buurt zijn, bijvoorbeeld aan het begin van G.L. Rutgersweg en aan de Stobbsteeg.

Toen we in 1998 begonnen met dit project zijn we met inventarisatie lijsten gestart. We vroegen aan de bewoners of er ooit huiszwaluwen aan de woning genesteld hadden. De meeste bewoners konden zich dat nog wel herinneren. Rond de Bolksbeek ging het om een

jaar of 5 tot 10 geleden, maar rond de Oude Eibergseweg/ Munsterjansdijk sprak men toen al van zo'n 10 tot 15 terug, nu is dat dus zo'n 25 jaar geleden!

In 2000 hadden we opeens twee nesten, bezet met huiszwaluwen aan de Haarloseweg. Echter het jaar daar op zijn de zwaluwen niet terug gekomen. In dit gebied, dus rond de Bolksbeek hebben we een aantal kunstnesten opgehangen. Voor ons gebiedje, N6, maken we rond de Bolksbeek de meeste kans op een huiszwaluwnest. De grond rond de Bolksbeek is wat vetter/kleiachtig en dit trekt zwaluwen aan. Rond de Munsterjansdijk is er meer sprake van zandgrond, waardoor het erg moeilijk zal zijn om hier weer huiszwaluwen te laten nestelen. Natuurlijk zijn er meer factoren van belang, denk aan voedsel, ze hebben er vroeger immers ook gezeten!

Hoewel we dus geen huiszwaluwen in ons gebied kunnen tellen, worden we altijd vriendelijk ontvangen voor het tellen van de boerenzwaluwen. Veel bewoners houden het zelf in de gaten en zijn ook nieuwsgierig of het er meer dan vorig jaar zijn en of het totaal ook vooruit gaat. Ook zijn veel mensen allert op de terugkomst van de eerste zwaluw, dit wordt vaak op de kalender geschreven, zodat dat het niet vergeten wordt als wij ernaar vragen. Bewoners zijn ook zeer oplettend. Op een locatie was een boerenzwaluwnest door de warmte naar beneden gevallen. De bewoner had het nestje met jongen in een kruiwagen geplaatst en de ouders hebben de jongen gewoon gevoerd, in de kruiwagen. Op deze locatie zijn inmiddels ook kunstnesten voor de boerenzwaluw geplaatst en daar hebben de boerenzwaluwen in 2007 al dankbaar gebruik van gemaakt!

Wij zijn nog op zoek naar een aantal vrijwilligers die ons willen helpen bij het zwaluwen-project. Dit geldt voor alle gebieden van de gemeente Berkelland.

U kunt zich aanmelden via ons E-mailadres: zwaluwenberkelland@upcmail.nl



Van links naar rechts: Jan Voortman, Herman Dibbelink, Arend Jan Lubberdink, Annelies Heykamp, Piet van Es, Theunke Matter, Cor van Mossevelde, Anton Donderwinkel, Gerard Bouwman en Frans Rinders. Op de foto ontbreken Guus van den Berg, Gerrit Mollenhof en Frans Mulder.

De zwaluwenwaarnemers in Borculo stellen zich voor

Bij de start in 1998 van het zwaluwenproject in Borculo is het gebied ingedeeld in 4 blokken. Deze vier blokken liggen in Geesteren en Gelselaar. In 2002 is het onderzoeksgebied uitgebreid met de rest van de voormalige gemeente Borculo. Het totale werkgebied bestaat nu uit zeven blokken.

Herman Dibbelink heeft vanaf de oprichting van de zwaluwen project de coördinatie in Borculo op zich genomen. In 2006 heeft Annelies Heykamp zijn taken overgenomen. Herman was de grote initiator voor het maken van kunstnesten. Ook toen al verleende Arend Jan Lubberdink onderdak voor het maken van de nesten en was hij ook betrokken bij het maken ervan. De wijze waarop dit gebeurde verschilde nogal met de huidige werkwijze. In hun tijd produceerden zij 15 nesten op een dag, terwijl met de huidige productiewijze 100 nesten op een dag geen probleem is. Herman houdt zich nu nog bezig met de weidevogels.

In elk gebied worden elk jaar alle locaties bezocht waar huis- en/of boerenzwaluwen broeden. Van elke locatie wordt het aantal nesten geteld. De meeste waarnemers doen dit werk al vele jaren en zijn inmiddels bekend bij de bewoners. Hieronder vertellen alle waarnemers iets over hun gebied, hoe ze zich hebben ingezet, wat ze mee hebben gemaakt of wat ze opgevallen is.

Blok B1 – Gebied ten Noord-Westen van Gelselaar

Naam waarnemer: Anton Donderwinkel Actief met zwaluwen sinds: 1998

Naam waarnemer: Jan Voortman Actief met zwaluwen sinds: 1998

In het begin van het project was er sprake van dat alleen de huiszwaluwen zou worden meegenomen. Ik heb een warm pleidooi gehouden om ook de boerenzwaluwen mee te nemen. Achteraf gezien geen verkeerd pleidooi als je ziet dat de boerenzwaluwe op de rode lijst staat. Kennis van vogels hebben is voor mij heel plezierig, daarom heb ik er veel tijd voor over.

Verder ben ik betrokken bij de bescherming van weidevogels en de controle van nestkasten. Tevens doe ik ook mee aan de telling van watervogels.

De waarnemingen van de zwaluwen voer ik samen met Jan Voortman uit en wij ervaren dat als bijzonder plezierig.

Blok B2 – Gelselaar - Boshoeck

Naam waarnemer: Annelies Heykamp Actief met zwaluwen sinds: 1998

Naam waarnemer: Theunke Matter Actief met zwaluwen sinds: 2002

Ik tel vanaf de start van het zwaluwenproject en in 2002 is Theunke Matter erbij gekomen en doen wij nu samen het gebied. In 2006 heb ik de coördinatie van het project in Borculo overgenomen van Herman Dibbelink. In dezelfde periode ben ik ook secretaris van onze vereniging geworden.

Verder doe ik op vogelgebied mee aan het nestkasten project. De jaarlijkse watervogel telling in de winter staat ook bij mij op het programma. Ook aan de jaarlijkse telling van de oeverzwaluwen werk ik mee en tenslotte ben ik betrokken bij het MUS traject.

Blok B3 – Geesteren - Nettelhorst

Naam waarnemer: Piet van Es Actief met zwaluwen sinds: 1998

Naam waarnemer: Gerrit Mollenhof Actief met zwaluwen sinds: 2002

Ik tel vanaf 1998 de zwaluwen in mijn gebied. Vanaf 2002 doe ik dat samen met Gerrit Mollenhof. Verder doe ik niets speciaal voor vogels, wel geniet ik er elke dag van, in de tuin en daarbuiten.

Blok B4 – Geesteren - Nederbiel

Naam waarnemer: Guus van den Berg

Actief met zwaluwen sinds 2002

Guus van den Berg heeft vanaf 2002 tot en met 2005 de tellingen in zijn gebied gedaan. Guus is tevens enkele jaren voorzitter van onze vereniging geweest.

Blok B5 – Kulsdom - Respelhoek

Naam waarnemer: Frans Rinders

Actief met zwaluwen sinds 2006

Frans Rinders is vanaf 2006 actief bij de zwaluwenwerkgroep en heeft het gebied gekregen waarin hij vroeger als slagersknecht werkzaam was. Voor vele van de deelnemers in dit gebied een prettig weerzien. Frans ervaart dit werk voor de zwaluwenprojectgroep uitermate boeiend.

Blok B6 – Dijkhoek - Galgenveld

Naam waarnemer: Cor van Mossevelde

Actief met zwaluwen vanaf 2002

Toen dit gebied in 2002 werd toegevoegd aan het onderzoeksgebied van het zwaluwen project heeft Cor van Mossevelde zich over dit gebied ontfermd. Cor is ook nog actief in het landschapsbeheer bij het IVN.

Blok B7 – Haarlo - Waterhoek

Naam waarnemer: Gerard Bouwman

Actief met zwaluwen sinds 2006

Naam waarnemer: Frans Mulder

Actief met zwaluwen sinds 2006

Wij hebben dit gebied overgenomen van Herman Dibbelink en dat valt waarachtig niet mee, mede ook door de enorme kennis die Herman had van de zwaluwen maar nog meer om dat we beiden uit 'het westen' komen. Ondanks deze handicap werden we zeer positief ontvangen. Ongetwijfeld heeft men opgemerkt dat wij serieus in hen en hun werk geïnteresseerd waren en derhalve ook respect voor ze hebben. Dat verklaart misschien de prettige ontvangst telkens weer.

Toekomstplannen...



Deze groep zal de inventarisatie verzorgen van het gebied van de voormalige gemeente Ruurlo.

V.l.n.r. Kees Vredeveld, Joost Bus, Jaap de Jong, Ton Wolters, Marion Schroer, Wouter Bodegom en Rolf van Nederveen.

Eigenlijk zijn we al voortvarend gestart met het uitvoeren van deze plannen. Zoals u misschien al in de media heeft gelezen zijn we van plan het onderzoeksgebied voor de zwaluwen uit te breiden met de voormalige gemeentes Eibergen en Ruurlo. Dit was voor de Vogelwacht Borculo een reden om hun naam te wijzigen in Vogelwerkgroep Borculo – Ruurlo. Tevens hebben deze plannen een direct gevolg voor de onderlinge samenwerking van de bestaande vogelwerkgroepen. Wij hebben dit project, om deze samenwerking te accentueren de naam “Zwaluwenprojectgroep Berkelland” meegegeven. Omdat deze uitbreiding een groot gebied omvat hebben we een flink aantal nieuwe waarnemers nodig voor de nieuwe gebieden. Een ander punt van aandacht blijft de financiering van zo’n project. Voor wat betreft de financiering is het gelukt een goede basis te leggen voor een verantwoorde start van het project. Wij zijn de sponsors van dit project ook bijzonder dankbaar hiervoor. Voor het gebied van de voormalige gemeente Ruurlo zijn we erin geslaagd om een enthousiaste groep nieuwe waarnemers voor dit project te interesseren. De meeste van deze waarnemers waren al actief in de vogelwereld en een ander deel komt uit de IVN.



Deze enthousiaste groep gaat het gebied van de voormalige gemeente Eibergen inventariseren.

De vogelwerkgroep Eibergen houdt zich al jaren bezig met de huiszwaluw in hun gebied. Zij gaan nu ook de waarneming van de boerenzwaluw en de oeverzwaluwen op zich nemen. Dit heeft uiteraard consequenties voor het aantal mensen, die deze werkzaamheden gaan uitvoeren. Gelukkig hebben ook in het gebied Eibergen voldoende mensen weten te vinden om dit op zich te nemen. Deels komen deze mensen uit hun eigen vereniging en deels hebben we mensen kunnen aantrekken van buiten de vereniging. De afgelopen winter hebben we ons gestort op het maken van kunstnesten voor de huiszwaluwen. We hebben ons hiervoor laten informeren door diverse vogelwerkgroepen om een perfecte wijze van produceren te kunnen vinden. Wij zijn hierin geslaagd en hebben tot dusver plusminus achthonderd nesten gemaakt. De pers heeft u daar reeds uitvoering verslag van gedaan. Om een zo goed mogelijk inzicht te kunnen krijgen van de populatie van de zwaluwen in het nieuwe gebied hebben wij een inventarisatie gedaan. Het meest opvallende bij deze inventarisatie is wel het enthousiasme van de mensen die we hebben bezocht. Ook de individuele hulp aan het in stand houden van de zwaluwen populatie was ontroerend. Maar ook bij de mensen waar geen zwaluwen meer aanwezig waren hoorden we hoe jammer zij het vonden dat ze niet meer aanwezig waren. Voor ons als zwaluwenprojectgroep een reden te meer om met volle overgave samen met u het werk op te pakken. Tenslotte willen wij u in de toekomst wat vaker informeren over de stand van zaken met betrekking tot de zwaluwen. Deze zomer zullen de waarnemers u ook naar uw email adres vragen, waardoor wij u op deze wijze kunnen informeren.



Foto waarnemers Eibergen

v.l.n.r. Henny Waanders, Herman Hoitink, Rien van den Dikkenberg, Gerrit Keuper, Wim Morsink, Gerard Ribbers, Bennie Lageschaar, Hr. Wansing (belangstellende), Harrie Stegers en Alex Visser.

Op de foto ontbreken: Jan Boevink, Johan Slütter, Wim Gussinklo, Jan Baak, Wim Raaben, Roland Wantia.

Onderstaande waarnemers misten om een of andere reden de fotosessies in hun eigen regio.



Gerrit Huurneman
Neede



Johan Onstenk
Neede



Jan Boevink
Eibergen



Johan Slütter
Eibergen



Wim Gussinklo
Eibergen



Wim Raaben
Eibergen



Frans Mulder
Borculo



Jan Baak
Eibergen



Roland Wantia
Eibergen

